

В І Д Г У К**офіційного опонента**

**доктора наук з богослов'я Завійського Романа Петровича
на дисертаційне дослідження Завідняка Богдана Теодоровича «Феномен
релігійної філософії: критичний аналіз», подане на здобуття наукового
ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.14 –
богослов'я і за спеціальність 09.00.11 – релігієзнавство**

Дисертант у своєму розгорнутому критичному аналізі феномену релігійної філософії підняв вагомий пласт проблематики релігійної філософії як природної теології, опираючись на аргументи доказів божества множиною філософів і богословів. Вже саму аксіоматичність задуму такого великого проекту можна розглядати як синтез часткового у вираженні цілості. Маю на увазі демонстрацію сили розуму у намаганні задовільно пояснити існування Божого буття.

Таке намагання небезпідставне, коли розпочати всебічно співставляти як існуючі у світлі мислення аргументи, так і віднайдені в штольнях філософських печер скарби, які філософами та богословами названі «Божими слідами». Відрадно, що на таке синтетичне дослідження спромігся й шановний дисертант, наважившись відстоювати вартість теодицеї в наш час, після гучних декларацій з боку агностичних позицій, не кажучи про атеїзм. Як відрадно й те, що зайнята позиція не декларується ним, а знаходить множину підтверджень у дисертації з боку мислительних шкіл у гармонійній цілості, яку можна прийняти як традиційну, хоч не всі історики філософії з цим можуть погодитися. Маю на увазі Гегеля і його суперечливе ставлення до середньовічної філософії у своєму проекті історії мислення. Тим не менше чотирьохчастинний розподіл історії філософії цілком задовольняє сьогодні більшість істориків ідей: поділ на античну, середньовічну, новітню та сучасну філософські парадигми. Бачиться, що саме такий розподіл враховує у дисертації автор, висвітлюючи трансцендентний та іманентний аспекти

божества у вченнях мислителів від античності до сучасності, положення яких розглянуто в їхніх філософсько-богословських працях.

Коли предметом дослідження дисертант обрав філософське поняття «Особовий Бог», то намагається розкрити проблематику трансцендентності як філософсько-онтологічний концепт, дошукується логічних взаємозв'язків у означених вченнях мислителів від ранньої античності до сучасності в онтологічному ключі. Я знаходжу в багатьох положеннях дисертанта чіткість і стрункість висловів, продуманих до дрібниць суджень, лаконічних висновків, багатство лексичного матеріалу, базових ключових понять, основних категорій та структур. Мабуть тому він зумів опублікувати фоліант своєї тези у версії видавництва Місіонер, чим збагатив український інтелектуальний простір, не кажучи про його переклади з італійської трьох книг священника спільноти Ксав'єріанців Баттісти Мондіна, що вийшли друком у цьому ж видавництві і перша з них – «Онтологія і метафізика» була відзначена на Книжковому форумі у Львові в 2010 році. Пригадую тут прізвище італійського філософа і богослова тому, що дисертант відводить йому місце у дисертації та дає свою критичну оцінку мислителя в контексті природної теології. І це чи не єдиний дослідник творчості Мондіна сьогодні у вітчизняній філософії.

Однак феномен релігійної філософії – явище багатогранне. Тож дисертант порушив приспану після Гайдеггера проблему доцільності цього феномена, коли визначення «християнська філософія» отримало судження *contradictio in terminis*. В цьому й актуальність дисертаційного дослідження – повести розмову про живучість релігійно-філософських шкіл та авторів, які беруть в них участь, з метою віднайти стрункі логічні аргументи на користь правоти їхнього мислительного голосу.

Хотів би відзначити, що дисертант зумів дослідити вчення мислителів античності, патристики, схоластики, модерних та сучасних філософів про Особового Бога в містично-досвідному ключі; з'ясував головні вчення мислителів від античності до сучасності про Особового Бога, які включають

розгляд філософсько-релігійного терміну «особа»; провів аналіз християнсько-теїстичної категорії «Абсолютна Особа» в контексті християнської персонології з її релігійною концепцією «особа» людини; застосував методи герменевтики до трактатів мислителів; з'ясував, як поняття «Особа» у вченні Северина Боеція, становить джерело волі, є володаркою моральної цінності, здатна досягати істини; розкрив категорії божественної ономанології; з'ясував, як концепція «Абсолютна особа» у вченні визначних учителів Церкви описує єдність Божих імен; з'ясував переваги містично-досвідної філософії над раціональними аргументами доказів існування Божого буття апіорного характеру.

Хотів би також відзначити, що вперше у вітчизняній філософії ним розкрито теодицейні погляди бл. Антоніо Розміні-Сербаті, обґрунтовано теософську модель мислителя; здійснено герменевтичний аналіз доказу існування Божого буття, запропонований Е. Штайн; розкрито онтотеологічну модель природного богослов'я митр. Андрея Шептицького; дисертантом співставлені теодицейні концепції мислителів томістичної школи. Виявлено онтотеологічний потенціал досліджень у релігійній філософії сучасних та вже радше призабутих мислителів.

Можна погодитися з його уточненими твердженнями про те, що теоцентризм у секулярному світі не випадає з поля зору не лише християнського богословсько-філософського персоналізму, а й сучасних мислителів екзистенціалістичного, феноменологічного, герменевтичного напрямків, об'єктивуючи історичний досвід християнської філософії і творчий потенціал мислителів; що християнське мислення сьогодні орієнтується на гармонізацію відношень між реальним джерелом життя – Абсолютом – і людиною як Божим образом і подобою; що августинівський ідеал «де людина – там Бог, а де Бог – там людина» знаходить продовження у релігійній філософії, не пориваючи з його онтотеологічним змістом, доказом чого є богопізнавальна Теософія Антоніо Розміні, феноменологічна модель богопізнання Едит Штайн, софіологічне богопізнання Андрея Шептицького;

що розвиток онтологічного аргументу богопізнання отримує продовження після кантівської критики і в сучасному мисленні, зокрема в аналітичній філософії; що судження про те, що докази існування Бога не є самоціль, а постають допоміжною ланкою у вирішенні теодицейних завдань релігійної філософії; що формування богопізнавального ідеалу є вагомим досягненням християнської філософії та богослов'я, що дозволяє критично осмислювати сучасний стан і тенденції розвитку мислительних шкіл, пропонувати такий альтернативний проєкт формування християнської філософії в секулярному світі, ідеалом якого є уявлення про особову реальність Абсолюту; що богопізнавальний ідеал як ціннісний орієнтир у християнстві, знаходячи опертя в бутті особи, є джерелом постійних роздумів за його сутнісним змістом, визначаючи цілепокладання людини в площині покликання до духовного зростання і жертвовного служіння у суспільстві; що подальший розвиток релігійної філософії в інтерпретації Абсолюту буде виходити за межі богословських теоретичних проєктів і буде відображати здатність релігійної філософії знаходити дієві шляхи розв'язання різних назрілих питань, що спричинені впливами секуляризму та постмодерної епохи.

Тож маю честь зазначити, що вперше у вітчизняному релігієзнавстві, богослов'ї та філософському дискурсі здійснено цілісне дослідження релігійної філософії як особливого феномену та розвитку центрального для релігійної філософії концепту Бога. Результати дисертаційного дослідження можуть мати практичне значення для подальших філософсько-онтотеологічних досліджень у даній площині, метафізичних та богословських інтерпретацій особового Бога для формування критеріїв християнської філософії.

Я погоджуюсь з думкою дисертанта у висновку, що вчення мислителів ХХ ст. у теодицейній проблематиці характерне тяжінням до герменевтичного прочитання вартості доказів і їх строгого критичного аналізу. В цьому є потреба розвивати апологетичний потенціал релігійної філософії як феномену.

Щодо зауважень, то відзначу наступні.

Вони обумовлені суб'єктивним підходом до вибору авторів. Хіба цей феномен релігійної філософії не стосується філософії індуїзму, конфуціанства чи синтоїзму? Хоч і тут наголошу, що дисертант обирає до критичного аналізу знакові фігури історії мислення. Однак він оминає полеміку з школами агностицизму та атеїзму, позитивізму та неопозитивізму, хоч зрідка ця полеміка виникає, все ж прослідковується апологетична тенденційність у підборі «авторитетів». Ймовірно, причиною такого вибору є окреслена мета дисертації – включити в дослідження філософські аспекти, які мають пряме відношення до релігійного компоненту.

Так само, одним авторам відводиться більше місця, а іншим – менше. Як наприклад перевага віддається Северину Боецію, Рішару сен-вікторському, Антоніо Розміні. Ймовірно, тому що вони менш висвітлені у вітчизняній філософії?

Коли виразно простежується провідна нитка апологетики християнської філософії, то антична філософсько-релігійна думка показана стисло і не завжди розкрито глибину її парадигми, зокрема у Сократа.

Менш чітко окреслено гостроту диспуту одних шкіл супроти інших, як наприклад францисканців супроти домініканців.

Хоч зауважується тенденція до поглибленого критичного аналізу у парадигмі філософії Нового часу. Так, мені імпонує висування критики автором одних філософів іншими, як наприклад у співставленні молінізму і баньєсіанства, у Сьорена К'єркегора – позиції Георга Вільгельма Фрідріха Гегеля, у Памфіла Юркевича – Сильвестра Гогоцького або розвиток диспуту у блаженного Антоніо Розміні-Сербаті в полеміці з агностичною доктриною Канта та його звинувачення теодицеї у слабкості аргументів, як і загалом концепція розгорнутого критичного аналізу у дисертації, що дозволяє розширити наші уявлення про релігійну філософію як ймовірно недооцінений апологетичний феномен сьогодні.

Тим не менше, структура дисертації, підбір джерел, лаконічні висновки, критичний аналіз проведений автором у дисертації, його численні публікації та виступи на міжнародних наукових конференціях, активна участь у філософському житті, його викладацька постава і науково-педагогічна діяльність у Вищих духовних навчальних закладах в Україні дають змогу визнати, що дисертант, доцент кафедри Українського католицького університету Завідняк Богдан Теодорович за дисертацію **«Феномен релігійної філософії: критичний аналіз»** заслуговує здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальностями 09.00.11 – релігієзнавство; 09.00.14 – богослов'я. В цілому поставлена мета у дисертації повністю досягнута. Знайомство зі змістом дисертації, монографії, публікаціями автора та авторефератом дають підставу для загального висновку про те, що робота Завідняка Богдана Теодоровича **«Феномен релігійної філософії: критичний аналіз»** є самостійним завершеним дослідженням актуальної наукової проблеми, містить наукові досягнення та відповідає вимогам п.п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (із відповідними змінами), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.14 – богослов'я і за спеціальністю 09.00.11 - релігієзнавство.

Офіційний опонент,

доктор наук з богослов'я

доцент кафедри богослов'я

Приватного закладу вищої освіти

«Івано-Франківська академія

Івана Золотоустого»

Р. П. Завійський

Підпис Завійського Р.П. завізую.

Ректор академії Завійський О.О.

19.04.2021 р.